

PRŮMYSLOVÁ OBLAST NORIMBERK A VÝROBA TUŽEK, FIRMA SCHWAN-STABILO¹

Jana Geršlová

1 Úvod

Řekne se „obyčejná tužka“. Je to zcela všední předmět každodenně používaný, všichni ji umíme držet v ruce a psát s ní, je natolik důvěrná ve své podstatě, že ji jako předmět už moc konkrétně nevnímáme. Její cesta je zdánlivě zcela neviditelná. Všechny děti již od svého dětství vědí, co je tužka. Ale odkud se tužka vzala? A jak se vůbec vyrábí? Dosavadní literatura se shoduje v tom, že počátky její výroby nejsou vůbec popsány, byť je jasné, že byla součástí činnosti řemesel, ovšem na druhou stranu (a zcela pochopitelně) tak samozřejmá denní potřeba, že se konkrétní údaje nedochovaly. Přesto stojí za výrobou tužky dlouhý a kreativní proces její výroby – a všichni se shodují v tom, že bez tužky by se nezrodily technické objevy, nevznikla by umělecká díla – výčet všeho může být dlouhý. Nejenže je pro nás obyčejná tužka něčím naprosto běžným, ona má dokonce tu obyčejnost včleněnou i do svého názvu. Přesto byly doby, kdy byla tužka předmětem vzácnějším než šperky, byla předmětem diplomatických sporů i snem vynálezců.

A tužky měly řadu svých „kolébek“. Jednou z nich byl Norimberk a jeho okolí. I přes velmi problematické začátky, dané politickými rozhodnutími, se firmy na výrobu tužek staly významnými hráči na tomto trhu – a dodnes čtyři z nich (Faber-Castell, Staedtler, Schwan-Stabilo a Lyra) patří ke světové špičce. Jako případovou studii uvádíme firmu Schwan-Stabilo, „nejmladší“ z nich, která prošla zajímavými podnikatelskými peripetiemi. Na rozdíl od ostatních tato firma neměla řemeslnou tradici a od počátku vyráběla tužky již pomocí strojů. A technický „náskok“ před ostatními ji dodávaly inovace, které provázely celý vývoj – až do současnosti.

¹ Studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury ČR v rámci projektu NAKI II *Hardtmuth: od uhlí k tužkařskému impériu* (DG18P02OVV003), který v letech 2018–2022 realizují Národní technické muzeum, Národní zemědělské muzeum a Národní památkový ústav.

2 Počátky grafitových tužek

Přibližme si jenom v malé zkratce střípky, které uvádí literatura ke vzniku tužky.² Jednou z prvních zmínek je zpráva z roku 1562 o nové možnosti psacího náčiní, roku 1565 je pak uváděn spis Konrada Gesnera „De omni zrum fossilium genere“, kde takový nástroj popisuje. Šlo o „olůvka“, někdy se odborníci nemohou shodnout, zda šlo opravdu o olovo, či jiný prvek (někdy je uváděn i antimon). Vznik tužky byl ovlivněn nálezem přírodního grafitu (tuhy) nedaleko města Borrowdale v Anglii v roce 1564 – podle legendy, když bouře vyvrátila dub a pastýři našli černou hmotu prorostlou mezi kořeny. Objevený materiál byl nazván „plumbago“ – olovená ruda (název grafit mu dal teprve roku 1779 švédský chemik K. W. Scheele – z řeckého výrazu pro psaní).³ Místní pastýři využili tuhy ke značení svých stád. Tuha však velmi špinila. Proto byla rozřezávána na čtvercové destičky a ovazována provázkem nebo zapouzdraena dřevem. První ručně vyráběné tužky ve tvaru, jak je známe dnes, byly „Crayons d' Angleterre“ právě z této tuhy. Důl v Borrowdale byl na celém světě jediným místem, kde se grafit těžil. Jeho cena rapidně stoupla, zvláště poté, co se ukázaly jeho další možnosti: grafit využívala třeba armáda pro odlévání dělových koulí. V roce 1752 schválila dolní sněmovna britského parlamentu zákon nadepsaný „An Act for the More Effectual Securing Mines of Black Lead from Theft and Robbery“ (Zákon pro efektivnější zabezpečení dolů černého olova před krádeží a loupeží), který mimo jiné trestal krádež grafitu otročskými pracemi nebo transportem do kolonií.

V jiných státech Evropy se podařilo nalézt ložiska grafitu a v plné míře se projevila výroba tužky. Vzhledem k surovinám se vývoj ubíral k úspěšné výrobě tužky. Začal se používat jemný práškový, či mletý grafit a ten byl míchan s různými pojidly jako kliš, vizín, traganť a jinými, tak aby bylo možno vyrobít tuhu, nebo byl také pálen se sírou nebo s antimonem. Pálení grafitu s antimonem byl nejlacinější způsob výroby tuhy, ale ta byla horší jakosti a hlavně byla křehčí než původní tyčinky tuhy borrowdalské. Tento způsob výroby se však udržel až do konce 18. století.

Angličané (a zjevně ani Němci) nehodlali poskytnout cenný grafit Francouzům, svým vojenským protivníkům. Francie, v čele s Napoleonem, dych-

² PETROSKI, Henry: *Der Bleistift. Die Geschichte eines Gebrauchsgegenstands*. Basel – Boston – Berlin 1995, s. 31–43.

³ Hmotu si spojili s olovem, které mělo podobné vlastnosti, a tak vzniklo i jméno plumbago. Dodnes některé jazyky mají název pro tuhu vycházející z názvu pro olovo, ačkoli tuha nikdy olovo neobsahovala (např. německé „der Bleistift“).

tila po grafitu a výsledkem byl objev Nicolas-Jacquese Contého (1755–1805).⁴ Conté (patent z roku 1795) přišel na to, jak vyrobit tuhu i z nekvalitního grafitu, a ukončil tak dlouhý monopol borrowdaleských dolů. Jeho metoda spočívala v jemném namletí méně kvalitního grafitu. Prášek pak smíchal s rovněž velmi jemným jilem, směs vypálil ve vysokých teplotách a před uložením do dřevěného pouzdra ještě ztuhlou černou hmotu potáhl voskem. Firma *Société Conté* existuje dodnes.

Tužka se objevila na mnoha místech zároveň. Jedním z kandidátů na post vynálezce tužky je také Joseph Hardtmuth (1758–1816)⁵, rakouský architekt, stavitel a podnikatel, který asi v roce 1790 (pět let před Contéem) objevil podobnou metodu, jak za použití jílů připravit kvalitní umělou tuhu a vpravit ji do dřevěného pouzdra. Jeho metoda ale získala patent později, až roku 1802. Každopádně to byla výroba velmi úspěšná, tzv. „vídeňská metoda“ Hardtmuthova předčila anglické zboží nejen proto, že byly pevnější a nelámaly se, ale hlavně – byly výrazně levnější (tucet tužek stálo tolik, co jedna anglická). Dodnes se však vedou spory o prvenství těchto vynálezů, přičemž oba vynálezci zřejmě pracovali nezávisle na sobě.

Podobné metody výroby tužky byly nezávisle objeveny i za Atlantikem. V Americe se první tužky vyráběly ale nejspíše až po vyhlášení nezávislosti (1776). Už v roce 1729 ale Benjamin Franklin coby triadvacetiletý mladík prodával tužky. Slavná je také tužka George Washingtona, kterou si dělal poznámky při průzkumu Ohia. První v Americe vyrobenou tužkou měla být tužka od Williama Munroea (1778–1861) z Concordu. Podle jiných zpráv ji (na tomtéž místě) vynalezl filozof Henry David Thoreau (1817–1862).⁶

Vraťme se však do města Norimberk a jeho okolí.

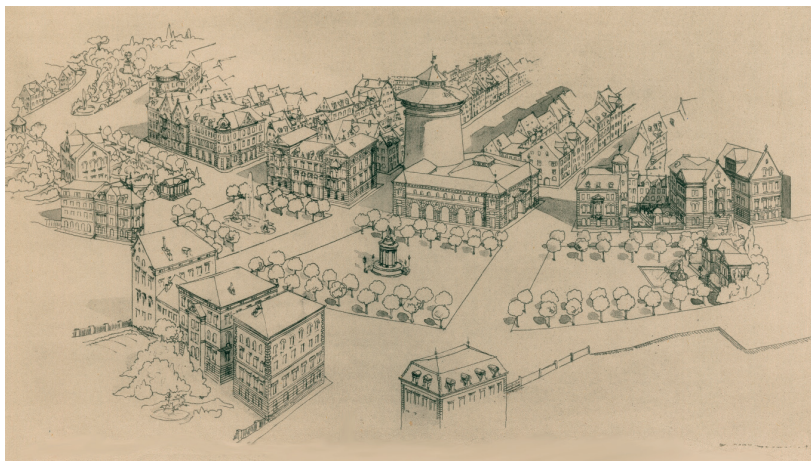
⁴ Nicolas-Jacquese Conté byl francouzský důstojník, malíř a jeden z průkopníků balónového létání, ale především vynálezce tužky. In: <https://www.idnes.cz/technet/technika/neobycejna-historie-obycejne-tuzky> [cit. 28. 6. 2020].

⁵ Zakladatel později známé firmy Koh-i-noor-Hardtmuth České Budějovice. Blíže např. JETSCHGO, Johannes: *Skoda, Gablonz, Budweiser & Co. Neuer Glanzaufalten Marken. Kapitola Hardtmuth – „Koh-i-noor“ – der Bleistiftzwischen Biedermeier und kaltem Krieg*. Wien – Köln – Weimar 2001, s. 155–169; též MENTSCHL, Josef: *Österreichische Wirtschaftsspioniere. Kapitola Bleistifte aus Wien*. Wien 1959, s. 15–19; MENTSCHL, Josef – OTRUBA, Gustav: *Österreichische Industrielle und Bankiers, kapitola Joseph Hardtmuth*. Wien 1965, s. 47–50.

⁶ PETROSKI, H.: c. d., s. 97–107; též in: <https://www.idnes.cz/technet/technika/neobycejna-historie-obycejne-tuzky> [cit. 27. 6. 2020].

3 Norimberk a počátky výroby tužek

Obr. 1:

Norimberk kolem roku 1879.

Součást publikace Lothar von Faber: *Die Zukunft Nürnbergs. Seinen Mitbürgern gewidmet*. Nürnberg 1879. Rukopis, uloženo v archivu firmy Faber-Castell, Stein.⁷

Pokud se podíváme na vývoj posledních sto padesáti let historie jednoho z důležitých měst Bavorska, Norimberk, zjistíme nebývalou přeměnu z řemeslné výroby k výrobě průmyslové. Nacházelo se tady centrum množství průmyslových odvětví – od strojírenství a elektrotechniky, výroby hraček či kol, papírenského či polygrafického průmyslu, výroby perníku či obchodu s chmelem – a v neposlední řadě i výroby tužek.⁸ Ve zkratce řečeno – od řemesla přes industrializaci po globalizaci, která především v posledních letech znamenala změnu struktury průmyslu a „průmyslové kultury“. Důsledkem byl nejen rozmach, ale i bolestivé změny ve formě zániku některých tradičních průmyslových odvětví či firem spojených s tímto regionem.

Výroba tužek je zde historicky spojena a propojena s vývojem města i regionu – byť tužka není ani norimberský „objev“ a ani se zde nenacházejí suroviny potřebné k jejich výrobě. Dodejme ještě, že v hluboké historii počátků

⁷ Archiv firmy Faber-Castell je veřejnosti nepřístupnou institucí a materiály jsou vyhledávány pracovníci velmi ochotně, avšak podklady nemají systém signatur, jak bývá zvykem.

⁸ ENDRES, Rudolf – FLEISCHMANN, Martina: *Nürnberg's Weg in die Moderne. Wirtschaft, Politik und Gesellschaft*. Nürnberg 1996, s. 35 an.

výroby tužek byly norimberské tužky – ve srovnání se zahraniční konkurencí – velmi špatné kvality. Přesto se stal Norimberk a okolí velmi zvláštním fenoménem, stal se světově uznávaným centrem tužkárenského průmyslu, dokonce i výroby tužkárenských strojů – a tato situace platí dodnes. Pokud se podíváme zpět, k začátkům, přicházeli do Norimberku řemeslníci, kteří založili řemeslnou tradici prvních výrobců tužek – neustálými pokusy se v letech po třicetileté válce začali objevovat první výrobci tužek – toto řemeslo se oddělilo od truhlářského řemesla.

Obr. 2:

Pravděpodobně nejstarší dochovaná grafitová tužka na světě. Byla nalezena během restaurování starého domu – zřejmě ji tam zapomněli tesaři v 17. století. Firma Faber-Castell nález koupila a dnes je uložen pod č. 14751 v archivu Faber-Castell, Stein.

V mnoha případech se jednalo o novátory, řemeslníky s ambicí začít dělat a vyrábět něco úplně nového. Na počátku období, kdy se začaly objevovat v regionu první stroje, zde začal působit Lothar Faber, který jako první v Německu začal používat průmyslové výrobní postupy při výrobě tužek. A byl to také on, který „odemkl“ dveře pro vývoz norimberských tužek na světové trhy, především do Spojených států. Jeho podnikatelský úspěch byl inspirací pro celý segment výroby tužek, poptávka po tužkách z Norimberku rostla. Nejen firma rodinného podnikání Faberů Faber-Castell (založená roku 1761, dnes v deváté generaci, patří k největším výrobcům psacích náčiní a tužek na světě), ale i další firmy vznikaly z řemeslné tradice a s jednou výjimkou jsou dodnes vedeny jako rodinné firmy: firma Schwan-Stabilo (založená roku 1855, dnes vedená v páté generaci, vsadila na inovace), firma Staedtler (založená roku 1835, ovšem jsou doloženy rukodělné řemeslné dílny olověných psacích potřeb, které provozovala rodina, již v 17. století) a firma Lyra

(založená roku 1806, nejstarší ze všech firem, která ovšem po 202 letech své existence jako rodinného podniku ztratila svou samostatnost a stala se dceřinou společností italské firmy F.I.L.A. (Fabbrica Italiana Lapised Affini S.p.A.).

Řada odborných a vědeckých studií se snaží přijít na kloub otázce, proč zrovna Norimberk a region kolem něj koncentroval do sebe výrobu tužek, a dodnes si zachoval svůj význam – a zcela jinak než ostatní odvětví prosperuje. Jedním z aspektů může být zcela jistě podnikatelský a inovativní potenciál, který všechny již uvedené firmy v dlouhé časové řadě svého vývoje vykazovaly. A všechny bez výjimky se v průběhu času vyprofilovaly – každá nabízela kromě tužky jako psacího nástroje také i další produkty, typické pouze a jenom pro tu danou firmu.

V norimberském regionu byly po dlouhá desetiletí rozvíjeny i technicky zcela nové oblasti využití výrobků, spolu s novými odbytovými a marketingovými strategiemi – nejen pro výrobky k psaní a kreslení. Všechny tyto uvedené firmy dokázaly vymýšlet inovace pro využití tak obvyčejného předmětu, jakým je tužka, jehož odbyt a spotřeba pomalu klesaly. Pokles poptávky po tomto tradičním výrobku byl „vybalancován“ novinkami – např. speciálním inkoustem k označení důležitých pasáží v textu či využití u projektorů. Dále byly např. vylepšeny technické vlastnosti základní suroviny pro výrobu tužek – grafitu, využití dalšího segmentu na trhu – speciálních tuší pro plotry, nebo konečně i proniknutí do kosmetického průmyslu.

Jedním z průkopníků výroby tužky byl tesař Friedrich Staedtler z Norimberku. Jeho dopis z roku 1662 dokonce ukazuje, že je nejstarším písemně doloženým výrobcem tužek na světě. Před 350 lety byl poprvé uveden v knihách města Norimberk jako „Bleiweißstiftmacher“, tedy výrobce olůvka v násadě, předchůdce tužky. Měl tak tehdy svoje vlastní pracovní označení a svoje vlastní řemeslo. Ne každý tesař směl jednoduše obalit dřevem grafitové tabulky. Řemeslníci v Norimberku byli podrobeni přísným kontrolám „Norimberské rady“. Aby bylo možné se těmto přísným požadavkům vyhnout, usadili se někteří výrobci tužek za městskými hradbami. Norimberští řemeslníci poněkud pohrdavě označovali tyto výrobce jako tzv. „Stümler“. Jejich tužky byly levnější a byly podstatně horší kvality. Často se ale stávalo, že pera měla na přední a zadní straně černou tečku, ale uvnitř žádná tuha nebyla. I takovéto tužky pak byly nabízeny na norimberském trhu – a nedělaly dobrou reklamu poctivým řemeslníkům.

Obr. 3:

Obrázek prodejce tužek na norimberském trhu kolem roku 1808.

In: Jubilaeumsprospekt 1911.

Podle informací z městské rady bylo kolem roku 1731 oficiálně přihlášeno k povolání výrobce tužek dvanáct usazených řemeslníků – mezi nimi byla mimo jiné jména Baumann, Jenig, Jäger a nebo Staedtler.⁹

Výroba tužek v Norimberku však příliš inovativní v té době nebyla. Norimberská řemeslná výroba tužek zpočátku zůstávala „ve starých kolejích“, objevy ani Contého, ani Hardtmutha z konce 18. století do Norimberku nedorazily. Norimberští výrobci tužek zaostávali díky nedostatku informací ve svých výrobních metodách. Avšak nejen to: část „viny“ za tento stav spočíval ve velmi přísném systému řemeslnických předpisů. Výroba tužek patřila k těm nejvíce sešněrovaným, tovaryši nesměli jít na zkušenou mimo město a jeho okolí. Dokonce ani učni a ani mistři nesměli opustit město bez povolení městských radních.¹⁰ Na jedné straně to zajistilo tu skutečnost, že

⁹ RASCH, Manfred (vyd.): *Adel als Unternehmer im bürgerlichen Zeitalter*. Münster 2006, s. 195–197.

¹⁰ Tato zvláštní instituce v Norimberku se jmenovala „Rugsamt“ (někde se také uvádí „Rugamt“) a představovala obdobu dnešní obchodní inspekce. Byl to obávaný úřad, kterému se ve městě odpovídala všechna řemesla i manufaktury, byla to „pravá ruka“ městské rady. Jeho pomocí bylo možno ve městě regulovat přidělování či odnímání řemeslnických koncesí, počet obchodů nebo i stav učňů. Nabídka „zvenčí“, tedy dodavatelů či řemeslníků odjinud vlastně nepřicházela v úvahu – zabránila tak nežádoucí konkurenci. Uvádí se zásada „Fiat justitia et pereat mundus!“ – svět mohl zaniknout, ale hlavně že platilo právo. Je jasné, že podle tohoto

domnělé „nejlepší“ výrobní techniky neopustily městské hradby, na druhé straně se ovšem do císařského města nedostaly žádné technické inovace z jiných regionů. To se změnilo až v roce 1785, kdy „Rugsamt“ uvolnil obchodní předpisy. Řemeslníci ve městě mohli nyní zaměstnávat nejen domácí pracovníky, ale i ženy a nekvalifikované pracovníky. Ostatně skupina výrobců tužek za hranicemi města („Stümler“) to dělala již dlouho předtím a díky tomu získávali velkou výhodu v zajištění výroby pracovními silami.¹¹ K broušení grafitu bylo nyní povoleno využívání vodní energie a postupně se z řemeslné výroby stávala výroba průmyslová – byť ve svých nesmělých začátcích.

Jako jeden z konkrétních příkladů můžeme uvést vývoj prvních tří generací později úspěšné firmy Faber-Castell: roku 1758 se v městě Stein u Norimberku usadil truhlář Caspar (některé zdroje uvádějí „Kaspar“) Faber (1730–1784), který začal od roku 1761 vyrábět dřevěné tužky, které prodával na norimberském trhu.¹² Usadil se v nedalekém městečku Stein na řece Rednitz, kde firma sídlí dodnes. I přes nepříliš lukrativní obchodování a podnikatelské výsledky se jeho syn Anton Wilhelm (1758–1818), jehož iniciály (A. W. Faber) firma dodnes používá, rozhodl pokračovat v práci svého otce. Získal roku 1783 od svého švagra pozemek, na kterém postavil malou dílnu pro výrobu tužek.¹³ Ani on však ještě ani nezbohatl, ani se neprosлавil, stejně tak se nevedlo lépe ani jeho synovi – Georg Leonhard (1788–1839) vedl firmu v těžkých dobách první čtvrtiny 19. století (po francouzské revoluci, napoleonských válkách s jejich kontinentální bloádou zdražila cena grafitu, k tomu lze připočíst i francouzskou a anglickou konkurenci, kde byla – na rozdíl od Německa – zavedena ve firmách daleko větší mecha-

úřadu byla některá odvětví zcela „uzavřená“ pro vnější svět a mohla exkluzivně sloužit pouze městu Norimberk. Tento úřad byl zrušen teprve roku 1809. Blíže: ZAHND, Martin – ENDRES, Rudolf: *Nürnberg und Bern. Zwei Reichsstädte und ihre Landgebiete*. Erlangen-Nürnberg 1990, s. 52 an.

¹¹ Uvádí se, že tato skupina výrobců měla i „početní převahu“ – těsně před uvolněním podmínek pracovaly ve městě Norimberku již pouze tři dílny obsazené mistrem tužkařským, zatímco „Stümlerů“ bylo 16. I přes velmi přísné zákazy se práce jen jejich zboží na norimberský trh dostávalo. Tamtéž.

¹² Ostatně byl ostatními výrobci tužek z města také hanlivě označen jako „Stümler“. Kupoval tehdy velmi nekvalitní grafit na trhu, sám pak vyráběl dřevěný plášť svých tužek. Nebyl to nijak lukrativní obchod – tužky nosil v proutěném koší a prodával je na trhu. Kdo však v té době něco znamenal, kupoval si anglické tužky, které byly vyhlášené právě kvalitou používaného grafitu do tuhy. Blíže FENN, Regine: *Vom Bildungs besessenen Schreiner zum adeligen Bleistiftfabrikanten. Der Zusammenschluss der Familien Faber und Castell war nicht nur von Glück und Wohl Allen begleitet*. In: WOHLHÜTER, Karl Jörg – HOGL, Kurt (ed.): *Tradition verpflichtet. Große Familien in Bayern*. Regensburg 1999, s. 46.

¹³ V místní matrice byl již tehdy uváděn jako „Bleistiftfabrikant“, tedy továrník vyrábějící tužky. Tamtéž, s. 196.

ce apod.). Georg Leonhard Faber se se svou ženou utěšovali, že kdyby bylo nejhůř a jeho firma zkrachovala, mohou ještě vždy odejít třeba do zemědělství. To se však nestalo. Úspěch se dostavil teprve až ve čtvrté generaci, a to v osobě syna Lothara (1817–1896), který pocházel z 15 dětí – pouze Lothar a jeho čtyři sourozenci se však dožili dospělého věku.

A právě Lothar Faber se stal vzorem pro ostatní výrobce tužek – díky svým pobytům v Londýně a poté v Paříži se seznámil s pokrokovými technikami výroby i s mezinárodními marketingovými strategiemi. A prosadil, že se „narodila“ první značková tužka na světě. Pochopil totiž, že nikoliv v Norimberku, ale tam, „ve velké světové obchodnické metropoli“, lze získat přehled o celém obchodnickém světě.¹⁴

Vraťme se však do Norimberku, který byl centrem hlavních evropských obchodních cest.

4 Od zaostalého řemesla k tužkařskému průmyslu světového jména

K vlastní změně a přechodu k průmyslové výrobě došlo v první polovině 19. století. 15. září 1806 se stalo město součástí Bavorského království,¹⁵ které převzalo velké dluhy Norimberku a začlenilo ho do celobavorského státního dluhu – díky tomu nastala konsolidace hospodaření města a byla možná i podpora hospodářství. Zrušení neomezených pravomocí městské rady právě v oblasti do té doby striktně držené řemeslné výroby tužek ve městě i mimo ně přineslo stejné podmínky podnikání i obchodování všem.

Za zmínku stojí i jedna – možná nedůležitá – událost: bavorská vláda měla od svých prvních zasedání velký úkol – podpořit bavorský průmysl. Jednou z akcí, kterou iniciovalo roku 1869 založené Bavorské muzeum obchodu a živností v Norimberku, byla Bavorská zemská výstava, která se poprvé konala v Norimberku roku 1882. Myšlenka světových výstav (první se konala roku 1851 v Londýně) jako mírový souboj techniky a průmyslu měla pomoci podpořit domácí výrobce. Pokračování výstavy bylo roku 1896 a potom roku 1906. Výstavy navštívilo postupně několik stovek tisíc návštěvníků, ale i zástupců firem – a přinesly nejen přehled o výkonech a výrobcích, ale také vystavovatelům řadu zakázek.¹⁶

¹⁴ NITZKE-DÜRR, Juliane: *Lothar Freiherr von Faber*. Berlin 1999, s. 27.

¹⁵ Ke sjednocení Německa došlo až v roce 1871.

¹⁶ ENDRES, Rudolf – FLEISCHMANN, Martina: *Nürnberg's Weg in die Moderne. Wirtschaft, Politik und Gesellschaft*. Nürnberg 1996, s. 86.

Pomalu se začaly i v Norimberku u některých výrobců dosud řemeslně vyrábějících tužky objevovat první stroje. K broušení grafitu bylo nyní povoleno využívání vodní energie a postupně se z řemeslné výroby stávala výroba průmyslová – byť ve svých nesmělých začátcích. Parní stroje zcela změnily způsob výroby. Nutno ještě zmínit, že v Norimberku se po připojení k Bavorsku velmi usilovně budovaly silnice i železniční tratě – první německá parní železnice byla ostatně spuštěna mezi městy Norimberk a Fürth roku 1835.¹⁷ Doba tehdy hospodářsky příznivá nebyla, jedním z východisek bylo i zlepšení dopravních cest, aby se mohlo zboží rychleji přesouvat. Norimberk byl významné obchodní centrum a Fürth se svou řemeslnou výrobou na tom měl obzvláště velký zájem: „Proto přišli s nápadem postavit železnici mezi Dunajem a Mohanem, tedy mezi hlavními dopravními tepnami Bavorska.“¹⁸

Situace v oblasti výroby tužek byla v Norimberku velmi nepřehledná – na jedné straně tvrdá pravidla a ochrana trhu, na druhé straně i snaha samotných výrobců, aby bylo na první pohled jasné, že vyrábí kvalitní výrobky a trh to akceptuje. Tak se např. již roku 1837 objevily tužky Lothara Fabera, které byly označeny firemní značkou „A. W. Faber“, od roku 1840 dokonce stříbrnou nebo zlatou značkou – ovšem i tyto „značkové výrobky“ se neubráníly vzniku bezpočtu imitací.

Je jasné, že i do Norimberku došly zprávy o francouzské i rakouské konkurenci – a bylo na norimberských podnikatelích, aby jejich náskok i svou vlastní technickou zaostalost „dohnali“. Byl to úkol na mnoho let – jak se k tomu např. vyjádřil majitel firmy Faber – Lothar Faber¹⁹, který byl velmi uznávanou osobností nejen v Norimberku, ale i v Bavorsku. O situaci norim-

¹⁷ První trať nebyla z dnešního pohledu dlouhá, měla jenom šest kilometrů. Železnice Norimberk-Fürth se záhy ukázala jako ekonomicky velmi úspěšná. Akcionáři dostali hned po prvním roce vyplacenou dividendu 24 procent, právě to odstartovalo německou železniční revoluci. Na pražských kolejnicích se nešetřilo a za pár let se postavily stovky kilometrů. Do dvaceti let byly v německém prostoru (pozdějším Německu) všechny důležité tratě hotové.

¹⁸ NIGRIN, Tomáš – TOMEŠ, Zdeněk – SDEIDENGLANTZ, Daniel – MLSNA, Petr a kol.: *Železniční reforma v Německu*. Praha 2017, s. 11.

¹⁹ Lothar Faber byl roku 1862 povýšen do šlechtického stavu – napříště se mohl titulovat „Freiherr von Faber“, tedy „svobodný pán von Faber“ (od roku 1881 mohli jeho titul zdědit i jeho potomci). Také obdržel práva čestného občana města Norimberku i Steinu. Roku 1863 byl jmenován „dědičným říšským radou koruny bavorské“. Byl to sice opravdový vrchol jeho kariéry, ovšem po čtyřech letech Lothar von Faber požádal krále Maximiliána II. o „propuštění“ z této čestné funkce. Důvodem byla jeho častá nepřítomnost ve firmě z důvodu „říšských povinností“ v Mnichově. Každopádně se angažoval ve veřejném životě v mnoha oblastech. Blíže HILSENBECK, Renate: *Lebensformen adeliger Unternehmer. Lothar von Faber und Alexander Graf von Faber-Castell*. In: RASCH, Manfred (ed.): *Adel als Unternehmer im bürgerlichen Zeitalter*. Münster 2006, s. 202.

berských továrníků řekl roku 1873 právě při návštěvě zasedání rady města: „je a bude velmi těžké znovu získat důvěru, která byla už jednou ztracena, a respekt, který byl promarněn. Porážky, které byly zaviněny jednotlivými bezohlednými firmami, se dotkly také těch, kteří pracovali zodpovědně a pilně. Byla zpochybněna reputace celého průmyslu“.²⁰ A byl to také Lothar Faber, který na jaře roku 1874 podal u říšského sněmu v Berlíně petici, aby byly jeho výrobky chráněny proti levnějším napodobeninám jeho zboží. Tato petice se stala základem pro zákon o ochranných známkách, který byl vydán roku 1874 a vstoupil v platnost 1. května 1875.²¹ Napodobeniny a podvodné „tužky“ těchto „černých ovcí“ hrozily definitivně zlikvidovat pověst tohoto tradičního řemesla.

Na konci 19. století bylo v celém Bavorsku 26 továren na tužky. Dokonce 23 z nich sídlilo v Norimberku a okolí. Kromě asi deseti tisíců zaměstnanců v továrnách na výrobu tužek vytvořilo toto odvětví také pracovní místa pro mnoho zaměstnanců v dodavatelských továrnách. Situace se změnila pomalu i v přesvědčení trhu o kvalitě norimberských tužek. Vzhledem k mnoha pobočkám norimberských tužkáren ve světě a dodržování kvality svých výrobků jako základu pro podnikání se názor trhu změnil – kromě toho řada obchodníků pochopila, že tužka se může stát výborným exportním artiklem. Nutno však podotknout, že ty největší a nejúspěšnější firmy se však snažily tento mezičlánek odstranit a samy si budovaly síť svých vlastních nejprve obchodních cestujících a poté i poboček v nejvýznamnějších metropolích světa.

Díky postupné industrializaci a zapojení nejmodernější techniky se např. kolem roku 1906 projevil úbytek zaměstnanců ve prospěch zvýšeného počtu vyrobených tužek. Projevovaly se tak důsledky zavádění hromadné výroby. Navíc – čtyři velké továrny na tužky v malém regionu okolí Norimberku byl důležitý moment nejen konkurence těchto firem navzájem, ale i vůči zahraniční konkurenci, především vůči českobudějovické firmě Hardtmuth.

5 Případová studie – firma Schwan-Stabilo

Historie firmy na výrobu psacích potřeb z regionu Norimberku, firmy Schwan-Stabilo Norimberk, sahá (pouze) do poloviny 19. století: roku 1855

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tento zákon zpočátku chránil pouze obrazové ochranné známky. Obrazové ochranné známky byly registrovány u příslušného místního soudu od roku 1875. V roce 1894 byl schválen zákon o popisu zboží, oficiálně: Zákon o ochraně popisu zboží, aby se napravily nedostatky prvního zákona, které byly zjištěny v praxi.

založili Georg Großberger a Hermann Kurz²² v Norimberku továrnu na výrobu tužek Großberger & Kurz.²³ Zvláštností továrny bylo, že zatímco ostatní výrobci pracovali ještě ručně, zakladatelé tu již nainstalovali první stroje. Firma disponovala tehdy moderní technikou – mlýn na grafit, pily, dva žlábkovací stroje apod., takže ty nejdůležitější práce, které ostatní dělali ručně, zde již byly podpořeny stroji.²⁴ Zakladatelé si byli vědomi „ducha doby“ i místa, kde podnikali: Norimberk byl místem rozrůstajícího se obchodu a poptávka po tužkách postupně rostla.

Großberger & Kurz si stanovili jako nepodkročitelnou mez své výroby kvalitu svých výrobků – a brzy o tom své zákazníci přesvědčovali.²⁵ Kromě toho podnikali dlouhé cesty za zákazníky – nechtěli být odkázáni na zprostředkovatele prodeje, kteří si ponechali část zisku, ale hlavně nebyli vždy spolehliví. Investice do techniky rostly – již roku 1857 koupili podnikatelé další mlýny na grafit a dvě nové pily. Obrat stoupl z 30 tisíc zlatých v prvním roce podnikání na 45 tisíc zlatých za rok 1858. Tak si mohli roku 1859 splnit svůj sen – do továrny byl instalován parní stroj, který následovaly další stroje k výrobě – firma se tak dostala na špičku inovací ze všech výrobců tužek v Norimberku. Obchody šly dobře, firma se stávala továrnou, kolem roku 1863 zaměstnávala kolem stovky zaměstnanců. Z dokumentů ale vyplývá, že i přes velmi dobrý zvuk firmy Großberger & Kurz se začaly kupit problémy finančního rázu. Vyřešit je měla půjčka přes sto tisíc zlatých, o kterou podnikatelé požádali bavorskou vládu. Vysvětlení bylo nasnadě – investice byly příliš vysoké a firma i přes svou úspěšnou výrobu nebyla schopna dostát závazkům – a konec byl neodvratný. Firma se dostala do insolvence.²⁶ Kupcem se stal Gustav Adam Schwanhäusser (1840–1908). Psal se rok 1865.

²² Hermann Christian Kurz měl asi 30 let, byl synem lékaře z Kolína nad Rýnem a pracoval v obchodě s drogistickým zbožím a barvami. Georg Großberger byl o něco starší, ale další údaje k němu prozatím chybí. Zřejmě však měl dostatek znalostí z oblasti chemie či zpracování dřeva. HEMPE, Mechthild: *Eine Unternehmensgeschichte im Zeichen des Schwans*. Heroldsberg 2005, s. 5; www.stabilo.com.

²³ K historii firmy čerpáno především z BAUERNFEIND, Martina: *150 Jahre Schwanhäusser in Nürnberg: Der Grundbesitz der Familie im Stadtteil Gärtenhinter der Veste und Umgebung*. Nürnberg 2005; HEMPE, M.: c. d.

²⁴ DOSTERT, Elisabeth – PIPER, Nicolaus (ed.): *Dynastien und Newcomer. Porträts deutscher Familienunternehmen*. Heidelberg – München 2006, s. 221.

²⁵ V jedné z nejstarších knih objednávek se objevila zakázka renomovaného mnichovského obchodníka Maxe Bullingera z října 1855: objednal deset veletuctů (jeden veletucet znamenal 144 tužek) tužek z cedrového dřeva a několik tuctů tužek kapesních. HEMPE, M.: c. d., s. 8.

²⁶ V žádosti o úvěr uváděli podnikatelé hodnotu firmy 70 tisíc zlatých, zatížena dluhy byla 18 tisíci zlatými – a nový majitel ji koupil za 32 tisíc zlatých. Byla to výhodná koupě – kromě budov, strojů a zásob zboží získal již dobře zavedené jméno Großberger & Kurz. Tamtéž, s. 10.

Nový majitel – a představitel první generace podnikatelské dynastie rodiny Schwanhäuserů – byl tehdy pětadvacetiletý obchodní příručí, který mohl firmu koupit s finančním přispěním svého otce, obchodníka a hostinského z města Schweinfurt. Jeho syn zdědil otcovo obchodnické umění – a dokázal získat v Norimberku i další úvěry. Když se podíváme na širokou škálu výrobků firmy z poloviny 60. let, jsme překvapeni. Tužka byla tehdy jedinou psací potřebou všedního dne – pro všechny kategorie obyvatelstva – od techniků a inženýrů přes různé řemeslníky až po zaměstnance v kancelářích. Poptávka tak rostla, bylo třeba dodávat i do tehdy již rozšířeného obchodu se zahraničím, výrobu však bylo třeba optimalizovat tak, aby se firma prosadila a ve stále sílící konkurenci.

Roku 1875 došlo ke změně názvu firmy na Schwan Bleistiftfabrik. Firma Schwan se snažila přinášet na trh nové výrobky – tak tomu bylo už v roce 1875, kdy se objevily černé, modré a červené kopírovací tužky. Svůj objev nechal Schwanhäuser patentovat a slavil s ním úspěch – jeho kopírovací tužky byly oproti konkurenčním podstatně pevnější a uspořily především v kancelářích mnoho práce. Firma tak nenechala konkurenci na pochybách, že cesta firmy i do budoucna povede přes inovace.

Obr. 4:

Logo firmy Schwan Bleistiftfabrik.

In: *Deutsches Markenlexikon*. Köln 2007, s. 993.

Logo firmy pochází již z roku 1875 – název Schwan = česky labuť – byla první část jména majitele firmy a od tohoto roku se labuť stala také i logem a ochrannou značkou firmy a je dodnes na jejích výrobcích.²⁷

²⁷ Tento symbol labutě má evokovat čistotu a krásu – má ale ještě jeden význam: Schwanhäuserovi byla protestantská rodina – a labuť byla znakem Luthera – zdobila věže evangelicko-luterských kostelů. Znak labutě zdobí výrobky firmy dodnes. CZARTOWSKI, Tory: *Die 500 bekanntesten Marken der Welt. Ein populäres Lexikon von Adidas bis Zippo*. München 2006, kapitola *Die Markemit dem Marker – Stabilo*, s. 343–344; *Deutsches Markenlexikon*. Köln 2007, s. 993 an.

Kromě nového loga firma poměrně záhy vsadila také na reklamu – a také na export svých výrobků do zahraničí. Roku 1884 vznikla první zahraniční pobočka firmy ve Vídni, odkud zásobovala široký trh Rakousko-Uherska – a narážela tak na přímou konkurenci firmy Hardtmuth. Na konci 80. let 19. století dodávala tato norimberská firma (díky svým obchodním zástupcům) zboží do Itálie, na severu do Stockholmu, Helsinek a Malmö, také do Moskvy, Petrohradu, Oděsy a až do Baku u Kaspického moře. Stranou nezůstal ani Orient – všechna větší města na východním břehu Středozemního moře. To vše ovšem nestačilo – na konci 80. let se projevila naplno krize celého odvětví výroby tužek, mimo jiné i díky vstupu amerických firem na evropský trh včetně prudkého zdražení cedrového dřeva dováženého z Floridy.²⁸ Situaci pomohl ve firmě řešit syn Eduard Schwanhäuser (1871–1932), když roku 1893 nastoupil po studiu ekonomie, a jeho bratr August Schwanhäuser (1872–1965), poté, co dokončil svá chemicko-technická studia. Cíl byl opět dán – nevyrábět levné a nekvalitní tužky, ale dát zákazníkům garanci kvality. Spolu s tím šli cestou výzkumu a speciálních tužek, např. pro kartografy a vojáky (tzv. „Krokierstift“ pro skicování terénu), díky vzdělání mladšího syna Augusta byly dřívější pokusy nyní postaveny na vědecký základ – to se týkalo např. stupňů tvrdosti tužek, které se nyní připravovaly v laboratořích. Oba bratři měli velkou zásluhu na vzestupu obratu zboží – roku 1897 jim otec udělil prokuru.²⁹ Firma seč stále více v reklamě svého zboží odchylovala od předešlého označení dodatku názvu firmy „dříve Großberger & Kurz“. Roku 1900 byla firma přejmenována na „Schwan-Bleistift-Fabrik“, tedy továrna na tužky Schwan. Přelom století a začátek toho nového přineslo úspěch v podnikání nejen průmyslu výroby tužek, ale i firmě. O tom svědčí katalog nabízeného zboží, nabízející v secesně laděném stylu na více než sto stranách výrobky firmy – tužky již tehdy nebyly pouze spotřebním zbožím – byly několikrát leštěny, zdobeny, nabízeny v kovových, dřevěných nebo jinak zdobených pouzdrech. Výroba tužek stoupala, díky industrializaci a specializovaným pracovním postupům se zvýšila produktivita práce a snižovala se postupně pracovní doba.

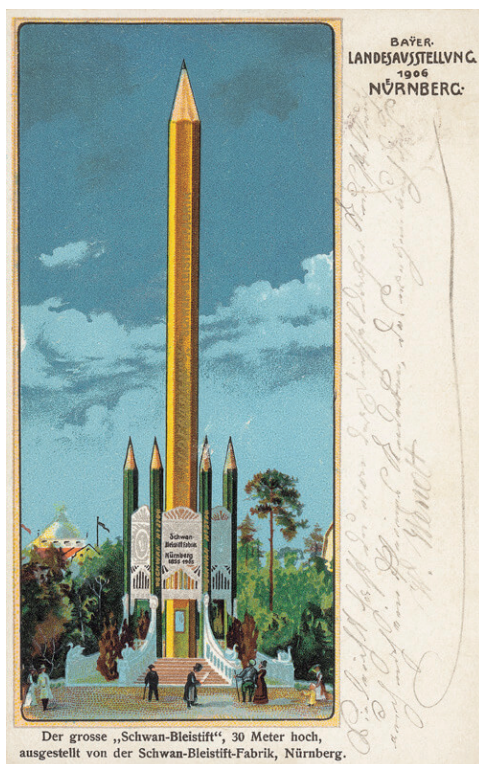
Roku 1906 se konala v Norimberku třetí Bavorská zemská výstava – pro tyto účely připravila firma 30 metrů vysokou tužku jako reklamu pro své výrobky – a vzbudila tam mimořádný ohlas.³⁰

²⁸ HEMPE, M.: *c. d.*, s. 13.

²⁹ Prokurou se rozumí zvláštní plná moc, kterou podnikatel zmocňuje fyzickou osobu (prokuristu) ke všem právním úkonům, k nimž dochází při provozu firmy.

³⁰ Firma již dříve ve svých katalozích anoncovala, že se stala držitelem medailí z průmyslových a technických výstav v Moskvě (1872), Vídni (1873), Kyotu (1875), Filadelfii (1876) nebo Melbourne (1880). Při první Bavorské zemské výstavě roku 1882 obdržel podnikatel Gustav

Obr. 5:

Obrázek největší tužky na světě, kterým se firma Schwan prezentovala na Bavorské zemské výstavě.

Roku 1908 došlo k výměně ve vedení firmy – firmu převzali po smrti otce synové Eduard a August Schwanhäußerovi. Do výroby se postupně dostávaly nové produkty – především pro kosmetický průmysl. Poptávka přišla ze Spojených států – kolem přelomu století se do popředí dostal make-up, kterou propagovaly značky, jako např. Helena Rubinstein a další.³¹ I když firma již

Adam Schwanhäuser jako jediný vystavovatel ze svého odvětví zlatou medaili, roku 1896 byl členem poroty. Tyto všechny úspěchy ale zastínila tato třicetimetrová tužka – hovořilo se o téměř „americkém“ dojmu. Na druhou stranu – tato konstrukce stála firmu obrovskou sumu peněz. Hlavní myšlenkou ale bylo odlišit se svou reklamou od ostatních konkurentů – z tohoto pohledu to byla velmi dobrá investice do budoucna. HEMPE, M.: c. d., s. 15.

³¹ Blíže GERŠLOVÁ, Jana: *Podnikatelka nebo Popelka? Příběhy úspěšných podnikatelek v toku času*. Praha 2020.

vyráběla ve spolupráci s kožními lékaři tužky pro chirurgické účely – tužku pro lékaře na popisování kůže např. při chirurgických zákrocích, kosmetické tužky byla zapeklitá úloha pro experimenty: musela být dostatečně pevná, zároveň měkká k používání, s výraznou a držící barvou, navíc musely odpovídat hygienickým požadavkům a být bez škodlivých látek. Nutno říct, že nástup kosmetiky nastal ale až po válce.

Obr. 6:

Reklama doprovázela nabídku firmy Schwan i do USA – charakter těchto plakátů odpovídal době počátku století.

Uloženo Unternehmensarchiv Schwan-Stabilo Heroldsberg.

Období těsně před první světovou válkou bylo pro firmu velmi úspěšné, zvýšila se prudce poptávka po tužkách značky Schwan, firma investovala nejen do modernizace svých provozů, ale také do reklamy – etikety firmy odpovídaly secesnímu duchu počátku 20. století. Další úspěšný vývoj přerušila 1. světová válka. V období po válce se sice ekonomická situace stabilizovala, nicméně bylo třeba přijít s něčím, co ostatní firmy na výrobu tužek neměly. Roku 1925 použila firma Schwan poprvé značkového označení tužky jako „Stabilo“ – bylo to pro barevné tužky s tenkou tuhou, objev Augusta Schwanhäußera. Šlo o velmi tenké, ale přitom velmi pevné tuhy – firma toho využila také v reklamách. Na jedné z nich uvádí firma Schwan slogan: „Stabilo – tužka, která se nikdy nezlomí“. Tato reklama však vyvolala důrazné protesty

u ostatních výrobců tužek na půdě Spolku továrníků výrobců tužek, došlo nakonec ke kompromisu – firma směla mít reklamu ve znění „Stabilo – tužka, která se neláme“. Tato tužka se stala „klasikou“ ve firmě, ocenili ji architekti či umělci – a v sortimentu firmy je dodnes.

Roku 1927 vstoupila firma poprvé do průmyslu kosmetiky, a to svou první tužkou na obočí, mimochodem první na světě. Byl to výsledek bezpočtu testů v laboratořích, prvním zákazníkem se stala americká firma Max Factor a „Schwan Eyebrow Pencil“ byl vyroben podle představ amerických žen.³² Rok 1929 přinesl jednu událost, která zprvu vypadala jako velká nepříjemnost, ukázala se však jako přednost: při jedné várce tužek, které byly vkládány do lakovacího tunelu, se tužky obarvily pouze na plochách svého šestihranu, hrany zůstaly bílé – byla to spodní, základní barva. Ještě toho roku si firma Schwan tento vzhled svých tužek nechala patentovat – tužky s profilovacími barevnými pruhy se staly poznávacím znamením značky.

Velká hospodářská krize znamenala nejen propuštění části zaměstnanců, ale také vstup další, třetí generace rodiny – synů Eduarda a Augusta: nejstarší syn Augusta Erich (1902–2000) a nejstarší syn Eduarda Gustav (1898–1979) Schwanhäuserovi neakceptovali návrh svých otců k fúzi a tím konci firmy, ale začali s opatřeními, která v konečné fázi přinesla úspěch. Omezili nabízený sortiment firmy na tři segmenty: STABILO, Othello a nově SWANO – tužky a pastelky pro děti. Mimochodem – další synové obou bratrů vstoupili do firmy později, především Herbert Schwanhäuser, mladší bratr Gustava.

Obr. 7:

Značka Othello i nové tuhy „Cellomin“ v sobě měly nově vytvořené tuhy, které byly odolné proto vlhkosti, což především při exportu do zemí s teplým a vlhkým podnebím bylo velkou výhodou oproti konkurenci.

Uloženo Unternehmensarchiv Schwan-Stabilo Heroldsberg.

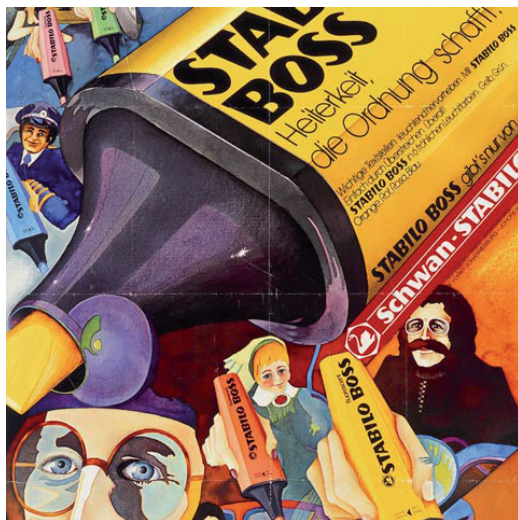
³² O této zakázce se moc nevědělo, firma se ostatně výrobou pro kosmetický průmysl zabývala již před válkou. BAUERFEIND, M.: c. d., s. 64.

Rok 1935 přinesl další průlom do vývoje firmy – firma Maggi si objednala 300 tisíc tužek s reklamním potiskem – a zrodilo se reklamní oddělení firmy.

Za 2. světové války firma ztratila své veškeré zahraniční trhy a na konci války byly zničeny veškeré výrobní továrny. Firma ale začala postupně vyrábět, stále více i pro kosmetické účely. Hitem roku 1946 se stal výrobek „Lirola“, což byl balíček jakoby se sirkami, ale hlavičky sirek byly potaženy hmotou jako rtěnka.

Počátkem 50. let vstoupila do firmy čtvrtá generace rodiny – jako první nejstarší syn Gustava Schwanhäusera Günter Schwanhäuser (1928–2014), později do firmy vstoupil i syn Herberta Schwanhäusera Horst Schwanhäuser (1931–2002). V 50. letech se do sortimentu firmy dostávaly také výrobky pro výtvarníky, od počátku 50. let se začaly vyrábět propisovací tužky, později se název Stabilo objevil u grafitových tužek (1956), psacích prostředků s vláknitou tuhou (1961) a kvalitních inkoustových per (1977). Nejznámějším výrobkem se však stal roku 1971 představený zvýrazňovač se svítícími barvami Stabilo Boss – zaujal nejen svými vlastnostmi a opravdu výrazným účinkem neonových barev, ale také svým designem, který byl nápadný, vhodný do ruky – dodnes se jeho forma nezměnila. Autorem tohoto zvýrazňovače byl Günter Schwanhäuser.

Obr. 8:

Použití neonových barev a slogan „tužka ke čtení“.

Uloženo Unternehmensarchiv Schwan-Stabilo Heroldsberg.

Dodnes bylo prodáno několik milionů kusů těchto výrobků řady Stabilo Boss (a mnoho dalších výrobců tuto klasickou formu originálu více či méně napodobilo). Reklamním sloganem zůstalo označení „tužka ke čtení“ a tento výrobek patří dodnes k nejprodávanějším od firmy Schwan-Stabilo. Dalším prodejním slágrem se stal Stabilo Point 88, kvalitní inkoustové pero s velmi tenkou stopou, které je téměř v každé kanceláři nebo domácnosti a přes 30 let patří ke „stálícím“ prodeje.

Roku 1976 došlo ve firmě Schwan k rozhodnutí, že dosavadní název firmy – „Schwan-Bleistift-Fabrik“, tedy „Schwan – továrna na tužky“, neodpovídá současnému charakteru výroby ani moderní době. Firma se změnila na „Schwan-STABILO Schwanhäußer GmbH & Co. KG“. V sedmdesátých letech byla firma úspěšná jak v odbytů svých psacích potřeb, tak i v inovacích pro kosmetický průmysl (roku 1992 pak došlo k oddělení tohoto zaměření výroby a k založení dceřiné společnosti Schwan-STABILO Cosmetics, kromě tužek na obočí firma dále vyráběla oční linky, konturovací tužky a tužky na rty). Firma Schwan-Stabilo začala postupně budovat také zahraniční pobočky firmy – jedna z nich byla roku 2001 otevřena i v České republice, kam se o rok později přesunula celá výroba dřevěných tužek. V polovině devadesátých let se firma rozhodla změnit místo svého podnikání a přestěhovala se z Norimberku do 20 km vzdáleného města Heroldsberg, kde vznikla kromě nového sídla firmy i nová továrna na výrobky pro kosmetický průmysl. Na konci 20. století se firma v oblasti psacích potřeb zaměřila na mladé lidi, tomu odpovídala i reklama výrobků.³³

6 Závěr

Historie průmyslového regionu Norimberku a vývoj jednoho z profilujících odvětví – výroby tužek – je zajímavým tématem hospodářských dějin a dějin podnikání. Je prozatím nepřilíš zpracované téma – možná i proto, že „tužka“ je předmět tak obyčejný, že právě pro tu „obyčejnost“ nebylo dostatečně a konkrétně mapováno, kdy, kdo a jaký objev udělal. Je také zvláštní i to, že v regionu Norimberku a okolí dodnes sídlí čtyři velké firmy, světově uznávané a mající vedoucí pozici v tomto odvětví – Faber-Castell, Stadtler, Lyra i firma Schwan-Stabilo, které jsme se věnovali v tomto příspěvku. Byly to historicky – a vlastně i dnes – konkurující firmy českobudějovické firmě Hardtmuth.

³³ Informace k vývoji firmy po 2. světové válce byly podstatně kratší – přesáhly by zadání stati. Blíže také www.stabilo.com.

Norimberské firmy již dnes nemají dřívější míru růstu výroby, odbytu apod. V současné době mají výrobci tužek tendenci zaměřovat se na moderní design, vyvíjet inovativní produkty, vyrábět mimo jiné i způsobem šetrným k životnímu prostředí a stále se zaměřovat na kvalitu svých výrobků – díky tomu se ostatně odlišují od masově vyráběného zboží z východu.

RESUMÉ

PRŮMYSLOVÁ OBLAST NORIMBERK A VÝROBA TUŽEK, FIRMA SCHWAN-STABILO

Článek je věnován historii výroby tužek – a to v několika rovinách: nejprve se zabývá otázkou vzniku grafitových tužek, ovlivněném nálezem přírodního grafitu (tuhy) nedaleko města Borrowdale v Anglii v roce 1564, poté objevy umělého grafitu Nicolas-Jacques Contého (patentováno 1795) a Josepha Hardmutha (patentováno 1804 – tzv. vídeňská metoda), které umožnily daleko větší rozšíření výroby tužek díky své podstatně nižší ceně než u grafitu „pravého“. Další rovinou je přiblížení města Norimberku a jeho okolí ve vztahu k historickým kořenům výroby tužek – tato přirozená obchodní křižovatka měla velký vliv na rozvoj nejprve řemeslné a poté i průmyslové výroby tužek. Dodnes patří čtyři tamní firmy ke světové špičce – Faber-Castell, Staedtler, Schwan-Stabilo a Lyra. V poslední rovině přináší článek jako případovou studii stručnou historii firmy „Schwan-Stabilo“, s akcentem především na druhou polovinu 19. století a první polovinu století 20. Tato firma je sice nejmladší firmou ze čtyř uvedených, prošla ale vývojem plným inovací a zůstala jako rodinná firma úspěšná dodnes.

Klíčová slova: konkurence, hospodářské dějiny 20. století, výroba tužek, firma Schwan-Stabilo

SUMMARY

THE NUREMBERG INDUSTRIAL AREA AND PENCIL PRODUCTION, SCHWAN-STABILO COMPANY

The article discusses the history of pencil-making on several levels. Firstly it deals with the development of graphite pencils, influenced by the discovery of natural graphite near Borrowdale in England in 1564. Secondly, it addresses the discoveries of artificial graphite by Nicolas-Jacques Conté (patented in 1795) and Joseph Hardtmuth (patented 1804 – the Viennese method), after which pencil production grew extensively as it was much cheaper compared to the “true” graphite. Thirdly, the paper describes Nuremberg and its surroundings in relation to the historical roots of pencil production – this natural junction of trade had a great influence on the development of craft and later industrial pencil production. Four of the local companies – Faber-Castell, Staedtler, Schwan-Stabilo, and Lyra have remained world leaders in the industry. Lastly, the paper presents a case study of the brief history of Schwan-Stabilo, placing an emphasis on the second half of the nineteenth century and the first half of the twentieth century. In spite of being the youngest of the four companies mentioned above, Schwan-Stabilo has seen multiple innovations and continues to thrive as a family business.

Keywords: Competition, Economic history of the twentieth century, Pencil manufacture, Schwan-Stabilo

Prof. PhDr. Jana Geršlová, CSc.
Katedra aplikované ekonomie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 12
779 00 Olomouc
Česká republika
e-mail: jana.gerslova@upol.cz